

Henny nadzvedla dětský kočárek, aby zdolala vysoký schod do obchodu s textilem. SA-man ji sice zachytil jen koutkem oka, ale pokročil kupředu a pokusil se jí postavit do cesty.

„Víte, že tohle je židovský obchod?“

Pohlédla do téměř dětského obličeje, který jí připadal známý.

„K dnešnímu dni vyzval vůdce k bojkotu židovských obchodů. Nenakupujte u Židů.“

Hlas mladého muže se důležitostí přímo chvěl. Teď ho poznala. Syn Lüderových. „Pusť mě dál, Gustave. Co má tenhle žvást znamenat?“

Gustav zaváhal. „Henny Godhusenová,“ řekl pak. Už dávno ne. Teď se z ní stala Henny Lührová. Jak nechávala ta jména za sebou. Jen zvuk a kouř.

„Víš tvá matka, že jsi tady?“

Gustav zvedl hlavu tak prudce, že mu málem spadla čepice uniformy. „Tohle si vyprošuju.“

„Tak mě pusť dovnitř k Simonovi. Potřebuju nové povlaky na polštáře.“

Gustav Lüder se rozhlédl. Nablízku nebyl žádný další nacist. V Herderově ulici bylo jen málo židovských obchodů. Nejbližší byl obchod Moritze Jaffeho poblíž Humboldtovy ulice.

Gustav pohnul bradou a naznačil, aby si pospíšila a co nejrychleji zmizela v Simonově obchodu s textilem.

„Mohl bys mi podržet dveře,“ řekla Henny, „abych se tam dostala s kočárkem.“

Ohromilo ho to natolik, že to, oč ho požádala, doopravdy udělal.

Simonovi sotva mohli uvěřit tomu, že esaman podrží zákaznici dveře. Nejraději by byli vyběhli Henny vstříc, ale netroufali si vyjít zpoza pultu. Gustav však už zmizel, jako by se mohl v krámu, který znal od dětství, nakazit dýmějovým morem.

Paní Simonová měla uplakané oči a popotahovala, když vystupovala po žebříku, aby mohla vytáhnout zásuvku s povlaky na polštáře. „Máme je taky lemované krajkou,“ řekla.

„Vezmu si dva z těch obyčejných.“ V kočárku se začal vrtět Klaus, který scénu přede dveřmi prospal, a posadil se.

„Ten už bude brzy na kočárek příliš velký,“ prohodil Simon.

Henny přikývla. Chlapec rostl a rostl, a přitom mu ještě ani nebylo půldruhého roku. Marike byla v tomhle věku ještě trpasliček. Zase jednou šlo v jejím životě všechno příliš rychle. Sňatek. Těhotenství.

A teď tedy ještě Hitler, který vyhrál březnové volby. Henny volila SPD a pocítila přitom velkou touhu po Ludovi. Nechtěla vědět, komu dal Ernst svůj hlas, doufala, že to byla alespoň nacionální DVP.

Paní Simonová zabalila povlaky a Henny zaplatila. Pan Simon byl rozpačitý, když jí předával malý balíček. „Je to jen šáteček,“ řekl, „ale ta nejlepší bavlna.“

„Za co?“ divila se Henny.

„Že jste byla tak laskavá a přišla dnes do krámu.“

Henny pocítila horkost v obličejí. „To nemůžu přijmout,“ řekla. „To je přece samozřejmost. Kupuju u vás už celá léta.“

„Vezměte si to jako poděkování za ta léta věrnosti.“

„Vy jste přece paní Petersová,“ ozvala se paní Simonová.

„To ano, ale už dva roky se jmenuju Lührová. Jak to půjde dál s vaším obchodem?“

„Ten blázinec přece nemůže trvat dlouho. Můj muž chce k příbuzným do Holandska, ale pak budeme sedět v Maastrichtu, zatímco Hitler už bude za horama. Vždyť bychom se toho obchodu vzdali docela zadarmo.“

„Heleno,“ zarazil ji přísně Simon.

„Já vaší zákaznicí zůstanu.“

Tentokrát to byla Helene Simonová, kdo jí podržel dveře.

Gustav jako by se rozplynul. Ale onoho 1. dubna 1933 to nemělo být tak jednoduché všude.

Den před svou svatbou si Henny stáhla z prstu granátový prsten a uložila jej do krabičky z třešňového dřeva. Nebylo to v oněch dnech jediné loučení, Ernst totiž prohlásil, že nechce žít v Canalstrasse, ale chce vstoupit na neprobádané území.

To pak našli v jednom z pětioschodových domů v ulici Mundsburger Damm. Čtyři velké pokoje. Světlé. Ve třetím poschodí. S jedním balkonem vpředu a jedním vzadu. Takřka velkoměšťácké. Blízko k Lině a ke klinice Finkenau, jen pro Ernsta se cesta ke škole do Bachovy ulice prodloužila.

Henny tlačila kočárek z Herderovy ulice na Winterhuder Weg a pocítila lítost, když mījela svůj starý byt. Sama vlastně život nežila, ale život žil ji. A přitom měla už v devatenácti vlastní plán.

Chlapec v kočárku se pokoušel vstát, dobře, že ho drží popruhy, jinak by spadl po hlavě na cestu.

Přála si vůbec tohle dítě? Ne. Ale milovala je, stejně jako milovala Marike. Osud se jí zvrátil.

Všechno se obrátilo. Käthe měla starost, že Rudiho plně pohltí vír KPD. Nepodporovala to vlastně ona sama, když být komunistou ještě nebylo životu nebezpečné?

Na rohu Hamburské ulice zašla Henny k Mordhorstovi, koupila žemli pro Klause a franzbrötchen pro Ernsta a Marike. Malý natahoval ručky po sáčku, to dítě mělo pořád hlad. K Elsinu potěšení, protože o Marike stále říkala, že je *mlsná*.

Za půl hodiny přijde Marike z Lerchenfeldu, kde byla právě zapsána do sexty, ne však do třídy k její tetě, neboť Lina učila na nejvyšším stupni.

Ernst by už měl být doma, v sobotu učil jen čtyři hodiny, a to pak mohl převzít Klause, když Henny odcházela do služby do Finkenau. V ostatních případech hlídala dítě její matka, stejně jako předtím hlídala vnučku.

Dvě děti. Jeden manžel. Velký byt. Důvěrně známá práce. Daří se jí dobře? Henny nevěděla. Možná věřila tomu, že by

mohla politiku ze svého života vytěsnit, ale měla dojem, že se jí to nedaří. Henny se nových časů bála.

„Chtěl bych vám říct, že je to pro mě těžké, milý kolego Landmanne. Není tajemstvím, že si vás velice vážím. Ale mám svázané ruce. Včera vstoupil v platnost nový zákon.“

„Hned si sbalím své věci,“ řekl Kurt Landmann.

Jeho šéf však zvedl odmítavě ruku. „Prosím vás, abyste zůstal do konce dubna. Neměli bychom uskutečňovat to, co si noví pánové vymysleli, ještě rychleji, a je tu navíc pár věcí, které musíme vyřídit.“

Landmann váhal. Proč by se měl potulovat pod gilotinou?

„Vy sám jste v listopadu navrhol, abychom přijali dva nové kolegy. Doktor Kolb z Marburgu je bohužel také mojžíšovského vyznání, takže už ani on nepřichází v úvahu. Kolega z Bonnu může nastoupit až k 1. červnu.“

Pohled Kurta Landmanna přednostu kliniky míjel, lékař se díval velkým oknem ven do ulice Finkenau. Zdálo se, že se ničím rušit nenechá.

„Možná bychom si mohli společně promluvit o nových kandidátech ještě před Velikonocemi.“

Landmann zvedl zrak. Těch jemnocitných pět minut už asi uplynulo. Měl by snad hledat svého nástupce?

„Máte nějaký plán B? Leccos se přece dalo tušit už od třicátého ledna.“

Landmann zavrtěl hlavou. Už řadu let měl temné tušení, ale že za pár měsíců po Hitlerově nástupu k moci přijde o své místo vedoucího lékaře na Finkenau, ho nikdy nenapadlo.

Jeho šéf se zvedl. Bylo načase udělat totéž.

Kurt Landmann se chopil napřážené ruky.

Theo Unger seděl na studeném kameni okenní římsy. Nepomáhá snad vyhledávat nová místa, když se člověku děje něco nepříjemného? Jako kdyby vysoká římsa zaručovala perspektivu toho, co se přihodilo, perspektivu, kterou židle před Landmannovým psacím stolem nemohla poskytnout. Vzpomněl si, jak Elisabeth strávila polovinu noci opřená o topení

v salonu, když přišla zpráva o smrtelném onemocnění jejího otce.

„Zákon na znovuoobnovení profesionálního úřednického povolání,“ řekl Landmann, jako kdyby si mumlal formulku pro namíchání jedu.

„Tenhle název je jen hanebné zastírání,“ prohodil Unger.

„Právě vidíš, že jsem budoucnost neviděl dostatečně černě.“

„Co teď uděláš?“

Landmann pokrčil rameny.

Unger se na římse protáhl. „Platí tenhle zákaz zaměstnání taky pro samostatné lékaře?“ zeptal se.

„Ještě ne. Jen pro ty na klinikách.“

„Dovedl by sis představit, že bys ordinoval jako venkovský lékař v Duvenstedtu?“

Kurt Landmann na něj překvapeně pohlédl.

„Víš přece, že mému otci docházejí síly. Uvítal by, kdybych přišel k němu do ordinace. Ale já jsem pevně rozhodnutý, že to neudělám.“

„A ty si myslíš, že si tvůj otec vezme v těchhle časech do své ordinace židovského lékaře a nechá ho ošetřovat své pacienty?“

Teď jen neváhat. Unger si právě uvědomil, že už jednou otec důvěřivě přijal židovskou snachu. Vše bylo v pořádku a jeho rodiče měli Elisabeth opravdu rádi.

„Promluvím s ním, pokud si to dokážeš představit. Nebo bys radši odešel do zahraničí? Do Curychu nebo do Vídně?“

„Letos mi bude jedenapadesát a začínám být domácky založený,“ odpověděl Landmann. „Radost z cestování se ztrácí.“

„Tak já tedy se starým pánem promluvím,“ slíbil Unger.

Käthe ani nic jiného nečekala. Místo brože Spolku německých porodních asistentek teď blůzu Hildegard Dunkhaseové zdobil odznak strany. Ovzduší se od nástupu Dunkhaseové sotva zlepšilo, jen málokdo s ní spolupracoval rád, ale od chvíle, kdy Hitler zcela a dokonale ovládl národ, byla ve vrcholné formě.

V sesterně rozdávala přihlášky do Říšského spolku německých porodních asistentek, který byl po sjednocování odborových

svazů nyní jedinou stavovskou organizací a ohlašoval školení k otázkám průzkumu dědičnosti a k rasovým otázkám.

S doktorem Landmannem přestala komunikovat hned při uchopení moci v lednu, ale zvěst o jeho propuštění, která se nyní šířila chodbami i sály kliniky, v ní vyvolala jízlivý smích. „Dobře, že se už nedotkne žádného německého chlapce ani děvčete,“ prohlásila, když Henny v posledním okamžiku zadržela Käthinu ruku, která se jí chystala uhodit. Výraz triumfu ve tváři Dunkhaseové jí neunikl.

„Dostáváš se do velkého nebezpečí, Käthe,“ varovala ji Henny, když stály samy před svými skříňkami. „Oni tě už určitě mají v merku. Od požáru Říšského sněmu jsou úplně bez sebe.“

„Přece nemůžu být zticha.“

„Dunkhaseová tě rozkrájí na kousky, osolí si tě, opepří a zbaští k snídani, jakmile jí k tomu dáš příležitost.“

„Rudi dostal dnes v noci nové instrukce z Moskvy. Všichni pracují na tom, aby Hitlera svrhli. Nemůže to dlouho trvat.“

Henny s ukazovákem na rtech varovala, jako kdyby poslouchaly i stěny.

„Strkají taky u vás pod dveře letáky?“ zeptala se tiše.

„Poslouchá moskevský rozhlas. Tam dávají kódované instrukce. Podle nich se pak tvoří a rozdávají letáky.“ Käthe šeptala.

„V Městském domě už došlo k ošklivému týrání. Obchodníci v ulici Am Neuen Wall si stěžovali na křik.“

Henny nechtěla vědět, odkud o tom Käthe ví. Vlastně chtěla, aby Käthe mlčela, jako by pak ty hrůzy neexistovaly.

„Přijď třeba někdy k nám,“ navrhla Käthe. „To si pak můžeme zase otevřeně promluvit. U tebe doma asi nejsem příliš vítaná. Když si pomyslím, jak báječně nám kdysi bývalo ve čtyřech. Ty a já. Rudi a Lud.“

Člověk si štěstí uvědomí většinou až příliš pozdě.

„Jak to tady půjde dále bez Landmanna?“ uvažovala Käthe. Ten nad ní držel svou ochrannou ruku. Ale nejen proto jí bude chybět. Byl to duchovní bratr, jehož teď ztratila.

„U Friedländera už jsou nějaké problémy?“ zajímala se Henny. „Nemyslíš, že budou muset podnik zavřít a že Rudi přijde o práci?“

„Zatím ještě všechno běží. Nejvíc se ho dotklo, že zakázali noviny *Hamburger Echo*. Tam se totiž vyučil.“

„Do jakých časů jsem to jen Klause porodila? Možná to od tebe bylo chytré, žes neměla děti.“

„Svěřím ti tajemství, ale nech si je pro sebe, Henny.“ Käthe se obrátila a podívala se přítelkyni do tváře. „Já děti mít nemůžu. Zprasila mě jedna andělíčkářka.“

Čtrnáct let o tom mlčela, ale náhle cítila potřebu se někomu svěřit. Jako kdyby chtěla mít čistý stůl.

„Ty jsi byla u andělíčkářky? A kdy to bylo?“

„Poté co jsem se poprvé vyspala s Rudim. To jsme samým vzrušením nedávali pozor. Potom už si bral kondomy. Ty si pak klidně mohl odpustit, jenže já jsem se to dozvěděla, až když jsme se o dítě pokoušeli. Ale Rudi o tom neví.“

„Nechala ses vyšetřit Landmannem?“

Käthe zavrtěla hlavou. „Byla jsem jinde.“

Henny myslela na ordinaci v Emilienstrasse a na pesar, který Ludovi zamlčela. Byla to nově získaná moc, kterou tu ženy využívaly. Vedla ta moc nutně ke zneužití?

„Andělíčkářku by mi Rudi nikdy neodpustil,“ přiznala Käthe, „to, že jsem se našeho dítěte zbavila. On by se býval nejradši oženil, hned jak jsme se seznámili.“

„Mělas mu to říct.“

Käthe zavrtěla hlavou. „Ty jsi svému Ludovi taky hned nenalila čistého vína.“

„A mám kvůli tomu dodnes moc špatné svědomí,“ přiznala Henny.

Dveře se otevřely a do jejich napjatých tváří hleděla Hildegard Dunkhaseová. „To se tedy trápíte jaksepatří,“ řekla. „A vás, paní Odefeyová, vás se taky ještě zbavíme.“

Louise zatajila dech. „Přece ne kvůli mně?“ zeptala se, když se konečně nadechla.

„Proč kvůli tobě?“

„Protože jsem teď jako malomocná.“

„Blbost. To nemá s tebou vůbec nic společného,“ ujistila ji Lina.

„Nedávno mi řekl jeden z jevištních dělníků, že vypadám židovsky,“ řekla Louise. „Nenamlouvej si tedy, že tu žiju se svou blondátou nevěstou inkognito.“

„Vypadáš, jako bys svému otci z oka vypadla.“

„Tady aspoň vidíš, jak je to všechno k zbláznění. Proč jsi musela opustit Lerchenfeld?“

Teď to byla zase Lina, kdo se zhluboka nadechl. „Podle nového zákona smějí na gymnáziích učit jen pedagogové s univerzitním vzděláním, a já jsem absolvovala pouze vyšší učitelský seminář. Tím je postižena polovina vyučujících.“

„Vždyť v září budeš v tomhle podniku už třetí rok.“

„Jenže teď jsou tady náckové a přijímají nové zákony.“

Louise se posadila na korálově červenou pohovku, založila si ruce a podepřela jimi bradu. Byla to její myslitelská pozice. „Člověče!“ řekla.

Že by nové heslo?

„Můžu se pokusit o návrat na školu v Telemannově ulici. Nebo na školu v Lichtwarku. Jenže o to usiluje hodně lidí. Tím zákonem totiž není postižen jen Lerchenfeld.“

„A co kdybychom odešly do Londýna? Možná by pro nás Hugh a Tom ve svém nakladatelství něco měli.“

„Představuješ si to jednodušší, než to je. A vůbec. Ty se v Thalii přece cítíš dobře.“

„Kdo ví, jak dlouho ještě. V uměleckých kruzích se hodně emigruje.“

Lina vrtěla hlavou. Emigrace, to pro ni nebylo. Pro ni znamenalo všechno zdejší až příliš mnoho. Henny, Marike a Klaus, které pořád považovala za svou rodinu. Tenhle finančně únosný byt s výhledem na kanál. A Louise navíc nepatřila mezi ohrožené. Vždyť jeden z rodičů byl árijského původu. Ach, s jakou samozřejmostí už uvažuje v těchto pitomých termínech.

„Pozvala jsem Kurta na Zelený čtvrtek,“ oznámila Louise. „Řekla jsem si, že by to byl vhodný den na společné setkání. Ježíš si sedá se svými učedníky ke stolu a tak.“

„Ale k poslední večeři. Je snad tohle dobré znamení?“

„Ale co. Obstarám pochutiny a něco dobrého k pití.“

„Hodně ho to vzalo?“

„Znáš Kurta. Ten všechno odbude posměchem.“

„Přežije tvá matka tyhle časy dobře?“

„Doufám. Má mého otce.“ Louisin hlas zazněl drsně. To všechno bylo absurdní divadlo.

Všechny ty zajíčky a pestrá vajíčka chtěla Guste o Velikonocích schovat na zahradě. Spolu s ní koupil Bunge ty sladkosti v cukrárně v ulici Eppendorfer Baum. Uvnitř dvě staré Židovky, pořád ještě vyděšené z příslušníků SS, kteří 1. dubna stáli před jejich obchodem. Aby se lidem nahnal strach. Bunge vždycky zastával názor, že je třeba být velkorysý, a to ve všech oblastech. Co by pak člověku zbylo jiného než se uchýlit do soukromí? Tady venku už to všechno nemělo žádný šarm.

Guste se dala do práce. Jako vždy. Ne že by nové pány na sebe nevhodně upozorňovala. Ve srovnání s tím byl císař ještě velikán. Vždyť mnohé z toho, co člověk považoval už za překonané, by se v těchto dnech mohlo pokládat za užitečné.

V podkrovním pokojíku, nejmenším v domě, žil mladík, který na sebe hloupě upoutal pozornost hnědých pánů v Berlíně. „Guste, Guste,“ říkal Bunge, „aby nám nakonec nešlo o krk, jako tomu chudákovi Marinusovi.“ Mladý Holanďan, kterého obvinili ze založení požáru Říšského sněmu. Tam se jistě ušpinilo taky hodně dalších rukou.

Carl Christian Bunge ochutnal několik z těch čokoládových vajíček, která Guste skladovala v dubové kredenci v jídelně, ale ta mohl ještě nahradit, vždyť Velikonoce měly být až příští neděli. Nejlepší byla ta plněná koňakem.

Ida by koupila velké pralínkové vejce u Hübnera v ulici Am Neuen Wall. Jejich vztah však ještě nebyl pochován, i když ona a Campmann, jak se zdálo, žili oddělení od stolu i lože. Milý zeť byl na nejlepší cestě udělat ještě větší kariéru. Pohřben byl dosud pouze jeho vztah s Veverkou.

Ach, tohle krokantové vejce ale bylo dobré. Hned zítra zajde do cukrárny v ulici Eppendorfer Baum, aby si nikdo téhle jeho chtivosti během postní doby nevšiml. Pak by mohl navštívit Mommeho u Heymanna. Jen ať chlapec ví, že má o něm dobré mínění. Jako jeho mecenáš nebo patriarcha. V těchto

rolích se cítil dobře, i když byl spíše nemajetným mecenášem. Skutečnou vůdkyní zůstávala Guste. Matka rodu, líp by se ani nedala charakterizovat.

Myslí si Ida snad, že on si peníze tiskne? Campmann nechápal, kolik jich dokáže utratit. Možná to bere jako odškodnění za to, že má milenkou, tak jako jiné ženy vyžadují šperky a kožeshiny. Ida chce hotové peníze a říká tomu apanáž.

Nejprve si myslel, že je strká tomu zkrachovanci Bungemu. Ale ten žil, jak se zdálo, především díky majitelce penzionu. Gramofonová deska, kterou vyprodukoval, stála v její skříňce s deskami, ale dozněla jako všechno, s čím jeho tchán po válce začal.

Campmann čekal u páté koleje na hlavním nádraží a díval se na hodiny. Právě ohlásili, že vlak má dvouminutové zpoždění. Pokud bude od příštího měsíce *Létající Holandan* jezdit podle jízdního řádu, bylo by to od Lehrtského nádraží už jen 142 minut a Joan by byla u něho ještě rychleji, právě tak jako on v Berlíně.

Včera večer ho Ida doprovázela na slavnostní večeři do hotelu Vier Jahreszeiten. To dělala, když pozvánka zněla na *Dr. Friedricha Campmanna s chotí*. Ida vysokou společnost milovala, bez ohledu na to, co říkala. Tato vystoupení plná lesku jí jistě seděla víc než postávání v chudobné obývací kuchyni a přebalování kojenců. Vždyť také manželky dalších bankéřů a hospodářských veličin se ujímaly charitativních úkolů. Jen ať Ida koupá kojence, na okolí to působí příznivě. Už ho kvůli tomu oslovilo několik pánů.

Ohlásili příjezd vlaku z Berlína a Joan vzápětí vystupovala z jídelního vozu. Seděla většinou tam, nikoli v kupé, byl to prostě její vrtoch. Ty její vrtochy a rozmary mu imponovaly ještě i po třech letech, třebaže ho Joanina touha bavit se, která cílila především na noční kluby v okolí ulice Reeperbahn, začínala unavovat. Nové pruderní ohlašování, že nahota a dokonce prostitute se mohou provozovat už jen v plném utajení, bylo skutečně ryzím pokrytectvím.

Včera večer mu jeden z rejdařů podstrčil adresu. Nejlepší

striptýz. Ne to pošetilé lovení karet, při němž se udicí lovily hrací karty, které měla tanečnice připevněné na těle drobnými magnetky, až tu nakonec stála nahá.

Jako první krok si nechal rezervovat jednu z oddělených místností v ústřicovém baru Cölln's. Joan ústřice milovala. On ostatně vícekrát zaslechl, že si ženy ústřic cení. Pravděpodobně si v některém z ilustrovaných magazínů přečetly, že vysoký obsah bílkovin dopomůže k zářivé pleti. Jinak si tu vášeň pro tu slizkost nedokázal vysvětlit a sám dával přednost kaviáru.

Dnes večer se však na své oblíbené jídlo v Cölln's těšil. Biftek z prostředku svíčkové se světlou cibulkou a opečenými bramborami. Dodávalo to sílu, kterou mohl potřebovat pro noci v hotelu Jacob v ulici Elbchaussee. Dost daleko od Hofwegu a promenády Jungfernstieg.

Pak ho Joan svlékne a bude mu říkat *můj sladký nácku*. Od té doby, co byl Hitler u moci, se její němčina zhoršila. Možná se tak chtěla distancovat.

Ach. A už byla tady. Ve svém přiléhavém kostýmku vypadala úchvatně. Campmann jí zamával a přidržel si krempu svého měkkého klobouku.